

‘Qou vadis-2’: Ülke nüfusu

Geleceği ile ilgili derin kaygılar duymakta olan nüfus kesimlerinin, Türkiye’nin her yerinde giderek artmakta olduğu bir ortamdayız. Ne kent nüfusu kentte kalabilecek uzun erimli bir gelecek görüyor, ne de kır nüfusu kırdaki kalabilecek bir durum algılıyor.

24/08/2024

Akın Ataüz

(Önemli not: Yazıyı **TÜİK’in Nüfus İstatistikleri Portalı**’ndaki, “göç” alt başlığı bulunan haritalarla birlikte okumak yararlı olacaktır.)

*

Geçen hafta, **Türkiye**’de iller arası göç oranının yüzyılın başından beri ilk defa yüzde 4’ün üzerine çıkmış olması üzerinde durmuş ve bunun anlamı, olası nedenleri ve [yaratacağı etkileri tartışmıştık](#). Nüfustaki bu hareketliliğe daha çok geldiğimiz durum açısından bakmış, bu gelişmenin yaklaşık yüzyılın başından (tam olarak 2008’den) beri nasıl bir değişim örüntüsü oluşturduğu üzerinde düşünmeyi bu haftaya bırakmıştık.

Ülkede nüfus artış hızının giderek düşüyor olmasını ve nüfusun sürekli olarak yer değiştirme eğiliminin giderek artmasını, yani ülke nüfusunun gösterdiği davranış değişikliklerini birlikte değerlendirilmek gerekiyor. Çünkü bu davranış, nüfusun bir anlamda içinde bulunduğu ekonomik-toplumsal ve politik değişimlerin, kültürel-ideolojik atmosferin, afetlerin ve ekolojik olayların, iklim değişikliğinin vb. bütününe verdiği toplam (kompozit) bir yanıt gibi okunabilir.

Bu yanıtın elbette sosyolojik, ekonomik, politik vb. okumaları olacaktır, ancak biz şimdilik bu sentez yanıtı ekolojik açıdan bakalım ve nüfusun kendi arasında ne sadece politik veya sosyal-ekonomik ya da ideolojik açılardan bir tartışma-anlaşma yapmaksızın verdikleri bireysel kararlar sentezini anlatan göstergelerin zaman içinde nasıl değişmekte olduğunu yorumlamaya çalışalım.

Yaşadığı yerde ‘tutunamayanların’ sayısı artıyor

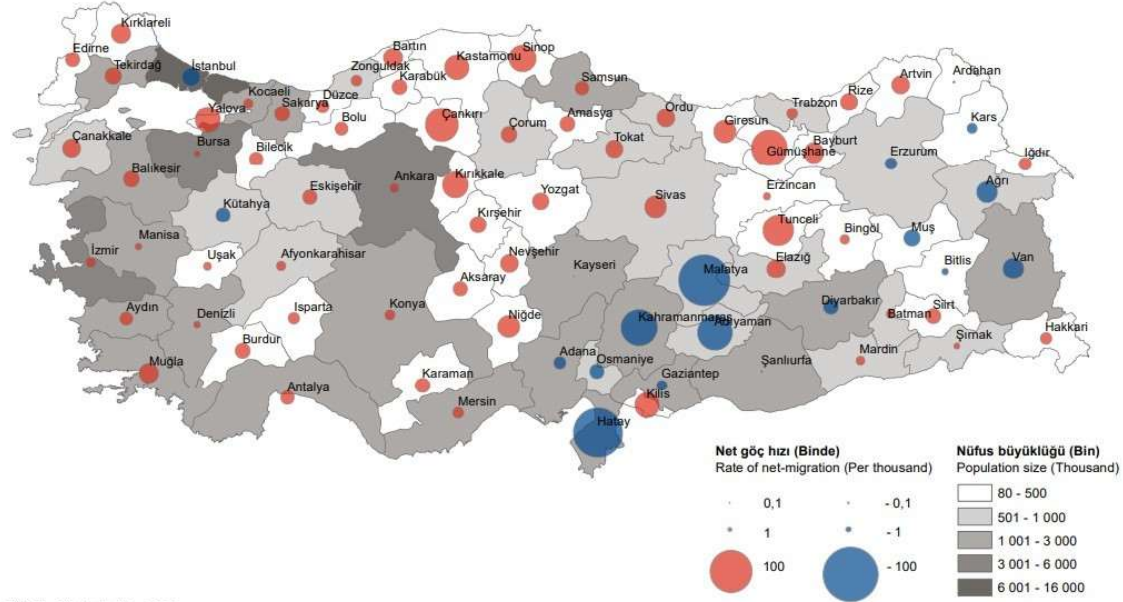
İç göç, bir anlamda “nüfusun daha iyi (ekonomik-toplumsal-ekolojik ya da kültürel) bir uyum sağlayabilme arayışının göstergelerinden biridir” diyebiliriz. Göç (bu yazı için sadece iç göç) kabaca bulunduğu ve yerleşiklik düzeneklerini kurmuş olduğu yerde daha fazla barınmayacağını ve başka bir yerde (ilde) daha elverişli koşullar aranabileceğini/olabileceğini düşünme davranışının sonucudur.

Temel güdü, “bulunduğu yerde bulamadığını düşündüğü olanakları (iş-girişim-istihdam, konut, eğitim-sağlık altyapısı, ucuz gıda vb.) bir başka yerde (il düzeyinde bir coğrafyada) aramak ve bulmaya çalışmak ve burada yerleşmeyi denemektir” diyebiliriz. Ancak bu da nihai bir yerleşme olmayabilir, değişen koşullara göre tekrar yeni bir uyum arama gereği doğabilir. Ve bu arama-deneme ve tekrar arama hızı da giderek artan veya azalan bir eğilimde olabilir. Türkiye’nin mevcut durumu bu arayış hızının da artmakta olduğunu,

yani bulunduğu yerde daha fazla kalamayacağını düşünen nüfusun giderek artmakta olduğunu gösteriyor.

İllerin net göç hızı, 2023

Rate of provincial net-migration, 2023

TÜİK, İç Göç İstatistikleri, 2023

TurkStat, Internal Migration Statistics, 2023

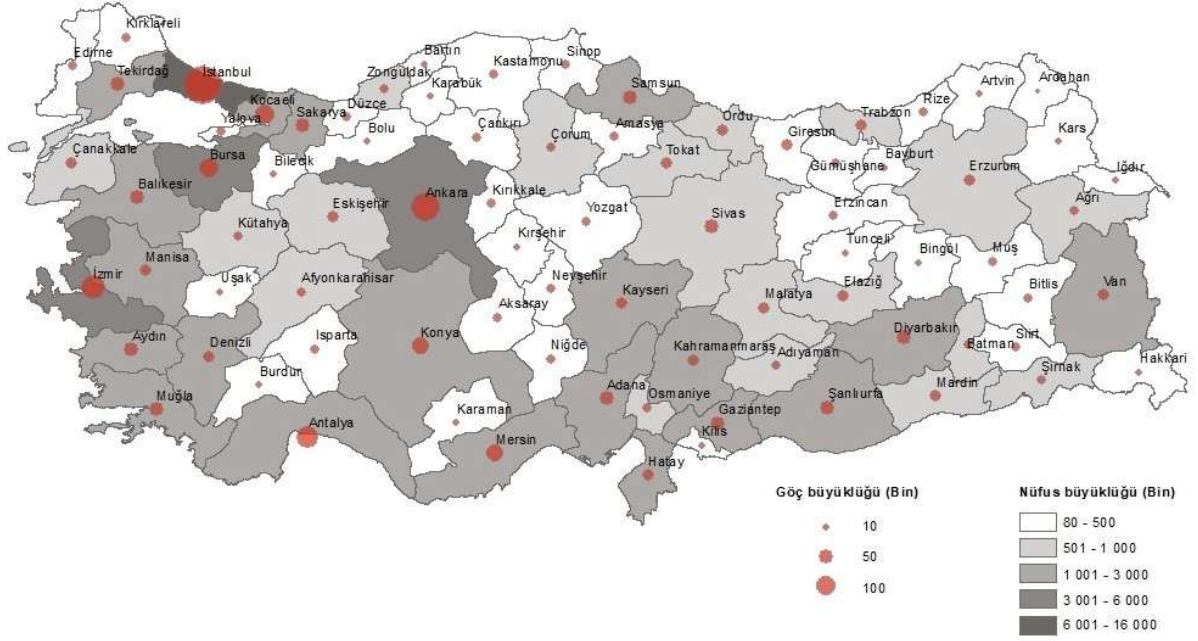
Belirli bir alanın aldığı göç verdiğinden fazla ise net göç hızı pozitif, verildiği göç aldığı oğten fazla ise net göç hızı negatiftir.

TÜİK'in yayınladığı 2023 iç göç istatistikleri iller düzeyinde, “aldığı göç”, “verdiği göç”, “net göç” ve “net göç hızı” üzerinden veriliyor. “Aldığı göç”, “verdiği göç” ve “net göç”, her yerin il düzeyinde, yerinden ayrılmış (aldığı veya verdiği) kişi sayısını gösteriyor. “Net göç” göstergesi için pozitif sayılar nüfus kazanımlarını, negatif sayılar da nüfus kayıplarını ifade ediyor.

Ancak “net göç hızı” kavramı bir oran ve yerin mevcut nüfusuyla karşılaştırmalı biçimde hareket halindeki nüfusunun birlikte değerlendirilmesini sağlayan bir gösterge. Bu nedenle oldukça küçük bir göç miktarı, yerin mevcut nüfusu da zaten oldukça küçükse oransal olarak büyük bir etkinin oluştuğunu gösterebilir.

Yanıt arayacağımız soru şu: Bütün bu nüfus hareketliliğinin belirli bir örüntüsü var mı ve varsa bu neye işaret ediyor veya nasıl bir geleceğe hazırlanmamızı gerektiriyor? Bu kadar kapsamlı bir soruya, bu kadar küçük bir yazıyla tam bir yanıt oluşturamayız elbette, ancak belki bazı ana eğilimleri görebiliriz?

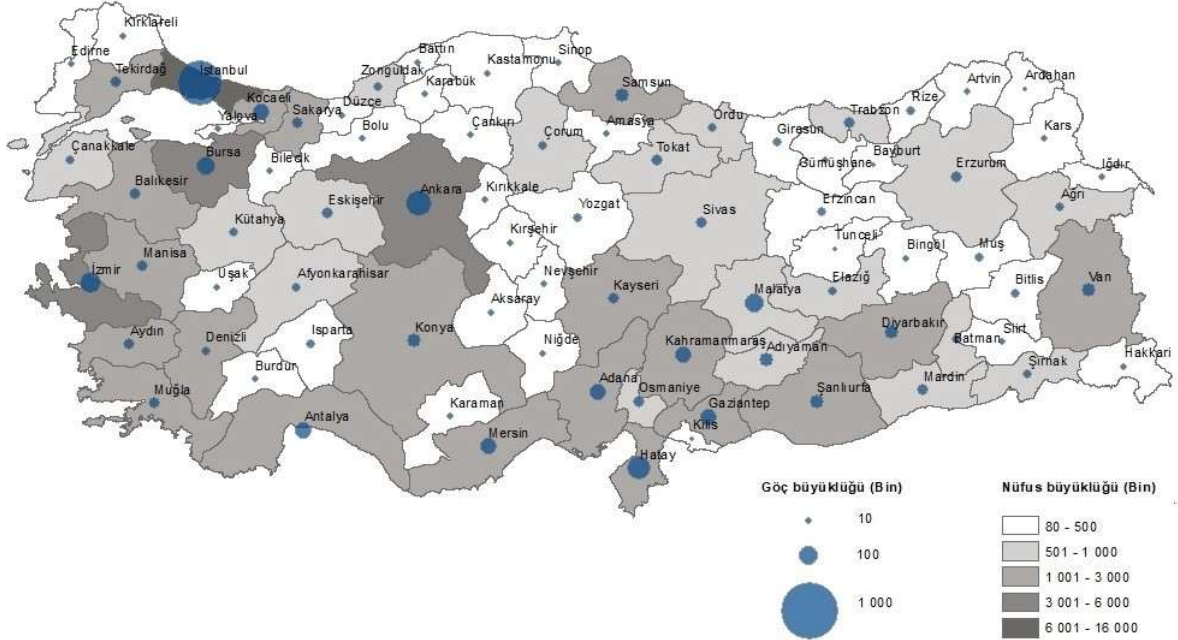
Bu dört göstergeye göre, illerde 2008-2023 arasındaki değişime bakalım:

İllerin aldığı göçün büyüklüğü, 2023. Kaynak: TÜİK

ALDIĞI GÖÇ:

Göç alma da bir dalgalanma olsa bile son yıllara doğru, her yer göç almaya başlıyor (**Uşak, Bartın, Artvin, Kars, Bayburt, Tunceli, Ağrı, Hakkari** hariç). Batıdaki (**Antalya**'dan başlayarak) denize kıyısı olan kentlere her zaman göç belli bir yoğunlukta var. **Orta Anadolu**'da **Ankara** her zaman göç almaya devam ediyor. Ama son yıllarda, batı kıyı kentleri dışında **Konya** ve **Mersin** de göç alma yoğunluğu artan iller.

İllerin verdiği göçün büyüklüğü, 2023. Kaynak: TÜİK

VERDİĞİ GÖÇ:

2008'de göç vermeyen il öbekleri var: Orta Anadolu, **Orta Doğu Anadolu** ve **Karadeniz** kıyısında **Kastamonu** ve çevresiyle **Rize-Kars** çevresi. Bunun dışında tekil kentler var. Bu göç vermeme davranışı 2019'da parçalanıyor ve tekil iller

türü bir örüntüye dönüşüyor. Bu örüntü 2023'e kadar sürüyorsa da, Orta Anadolu ve Orta Doğu Anadolu'da, göç vermeyen küçük kümeler hala var.

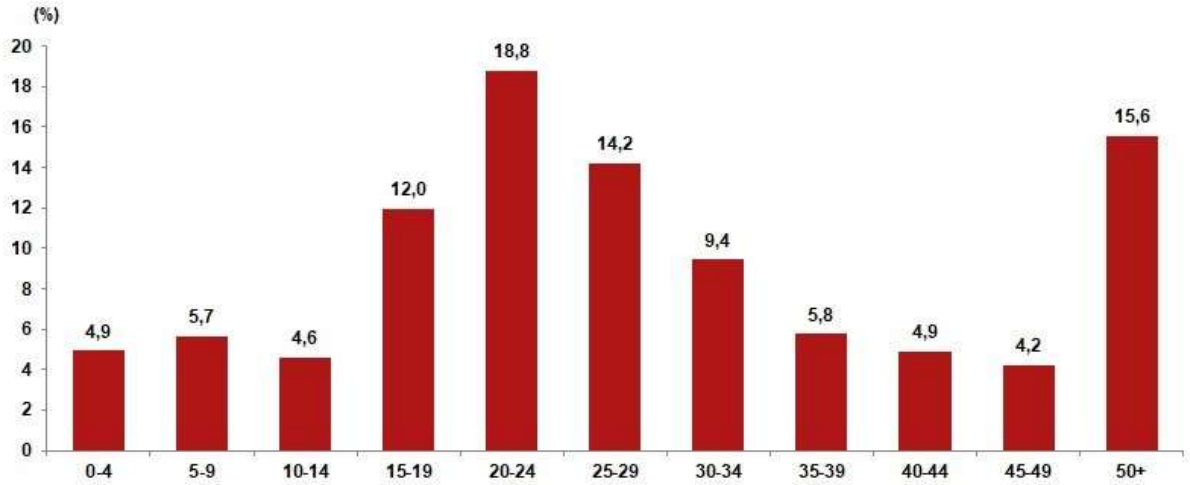
Göç verme yoğunluğu **İstanbul**, Ankara ve **İzmir** gibi iller için her zaman yüksek. Bu illerin, yeni gelenlere önerebileceklerinin çok olduğu gibi veremediklerinin de çok olduğunu düşündürüyor. Son dönemlerde **Bursa** ve Antalya da beklenenlerin karşılanamadığı illere katılıyor.

Ayrıca deprem sonrasında, **Hatay** başta olmak üzere deprem illerinde (**Antep** ve **Adıyaman** hariç) çok yoğun bir boşalma görülüyor.

'NET GÖÇ'

2023 yılında deprem illeri (**Diyarbakır**, **Van** dahil) yoğun bir biçimde nüfus kaybederken ve Doğu illeri de (**Erzurum**, **Kars**, **Ağrı**, **Muş**, **Bitlis**) daha az sayıda da olsa nüfus kaybediyorlar. Bu iller göç alsa da net göç veriyorlar. Benzer bir durum, batıda sadece **Kütahya** için söz konusu.

2023'e gelene kadar, yoğun göç verme davranışı çok genel bir olgu. Göç veren illerin coğrafi örüntüsü; Doğu Anadolu ve **Güney Doğu Anadolu**, **Antep** odağı ve tekil iller dışında, her zaman geçerli. Bu örüntü daha sonraki yıllarda **Batı Anadolu** iç illerine doğru ilerliyor. Bazen Anadolu içinde **Kayseri** gibi ya da daha sonraki yıllarda Konya, **Eskişehir** gibi nüfus çekmeyi başaran iller oluyor, ama genel örüntü iç kesimlerden Batı kıyı illerine ve Antalya'ya doğru bir nüfus kaybetme eğilimi.

Grafikteki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

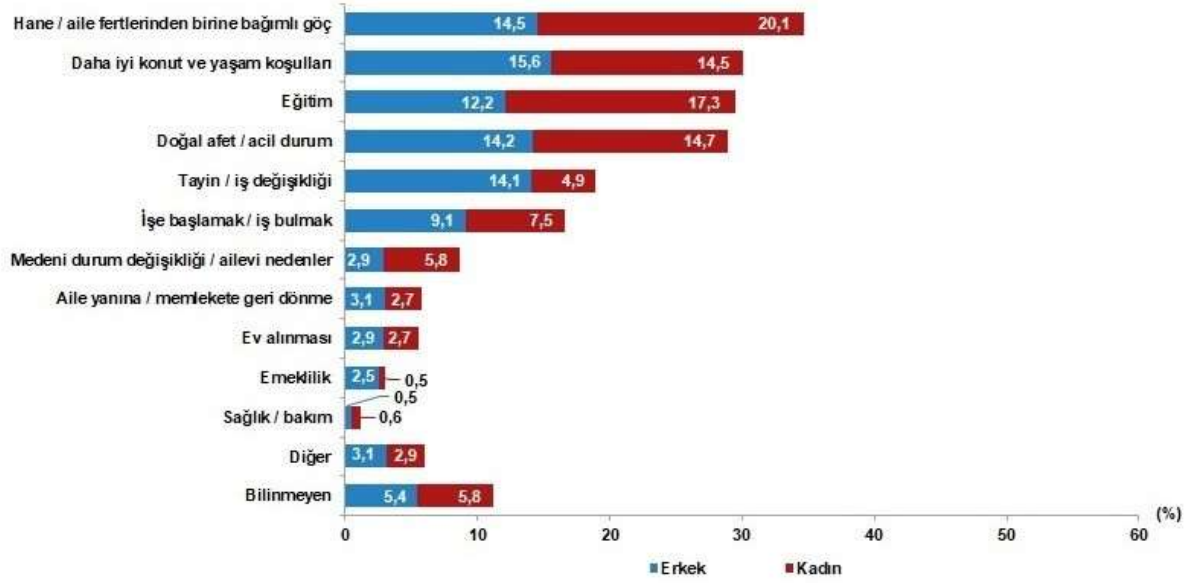
Yaş grubuna göre iller arası göç eden nüfus oranı, 2023. Kaynak: TÜİK

2023'te neredeyse bütün illerin net göç alıyor durumda olması ancak metropollerdeki boşalmanın hız kazanmasıyla açıklanabilir. 2020 ve öncesinde, Batı ve Güney kıyı illeri (Antep-Hatay odağı hariç) bütün iller net göç vermekteyken, bütün illerin net göç almaya başlaması (net ve radikal göç dönüşümü), İstanbul'un net göç vermeye başlamasıyla açıklanabilir. 2020 yılıyla birlikte Ankara, İzmir gibi metropollerini barındıran illerin net göç yoğunluğunda dalgalanmalar görülüyor. Ancak 2023'te yeniden en çok net göç alan iller oluyorlar ve bu eğilime son yıllarda (depremin de etkisiyle olabilir) **Muğla** ve Antalya da katılıyor.

‘NET GÖÇ HIZI’

2023 net göç hızı tablosuna/ haritasına baktığımızda, geçmişten gelen eğilimler de dikkate alınarak en fazla etkilenen bölgenin **Niğde-Bartın-Artvin** arasındaki üçgeni kapsayan iller olduğunu görüyoruz. **Karadeniz’** kıyısı olan illerin büyük bir kısmı da göçten şiddetle etkileniyor. 2023 yılında göç hızının, ülkenin giderek daha geniş bir alanı etkileyecek biçimde yayılmış olduğunu söyleyebiliriz.

Metropoller ise, zaten çok büyük bir nüfusa sahip oldukları için net göç ne kadar büyük olsa da göçün etkisini daha az hissediyorlar. Deprem bölgesi ise negatif bir göç hızına sahip ancak bu hız, bölge deprem öncesinde, gelişmiş ve oldukça yoğun bir nüfusa sahip olduğu için, toplam nüfus içinde çok fazla hissedilmiyor.

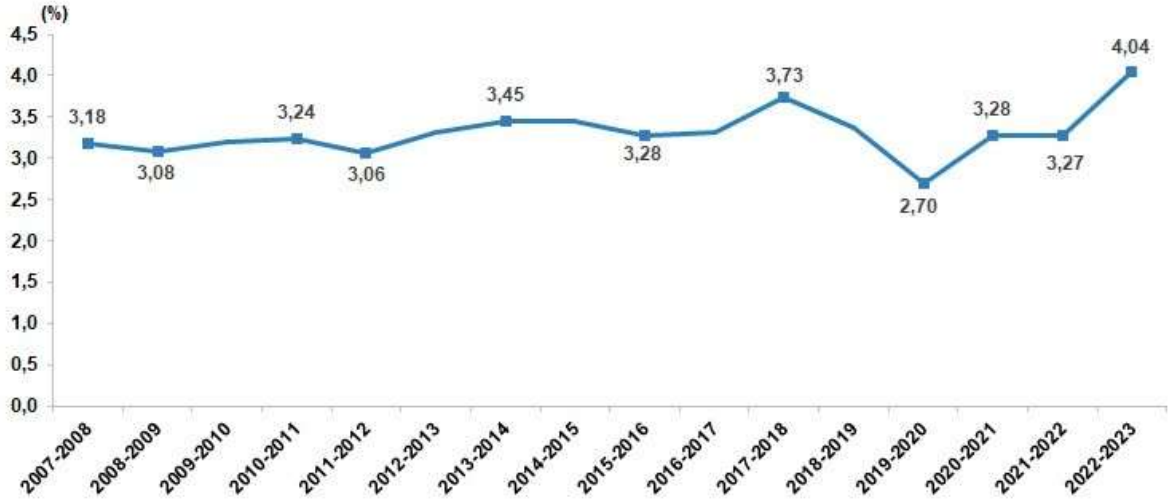

Grafikteki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Cinsiyete ve göç etme nedenine göre iller arası göç eden nüfus oranı, 2023. Kaynak: TÜİK

Sonuç olarak;

İç göç olgusunu, geleceği ile ilgili derin kaygılar duymakta olan nüfus kesimlerinin, Türkiye’nin her yerinde giderek artmakta olduğu bir ortamdayız. İklim değişikliği, olası doğal afetler veya kuraklıklar, tarım-orman-doğa politikaları nedeniyle azalan su kaynakları, verimsizleşen kirlenen ya da tarımsal topraklar, orman yangınları, madencilik politikaları ve tarımdaki mülkiyet düzeni kırdaki nüfusu sarsıyor. Kentlerde ise giderek pahalılaşan gıda, konut, ulaşım ve eğitim-sağlık hizmetleri, gelir bölüşümündeki bozulmalar kentlerin yoksullar için görece olarak daha da pahalılaşması, çalışma koşullarındaki güvensizliğin/ güvencesizliğin giderek artması, kirlenmeler/ ekolojik sorunların/ iklim değişikliğinin ele alınış biçimindeki savsaklamalar toplumda adı konulmamış bir belirsizlik ve sığınma ortamı/ sosyal psikolojisi yaratıyor.

İller arası göç eden nüfus oranı, 2007-2023. Kaynak: TÜİK

Ne kent nüfusu kentte kalabilecek uzun erimli bir gelecek görüyor, ne de kırsal nüfusu kırsalda kalabilecek bir durum algılıyor. Bunu toplam olarak ülkenin nüfusundaki bir “deprem” olarak görebiliriz. Türkiye’de fay hatları kırılıyor ve toprak sarsılıyor. Ama nüfus da ekolojik, toplumsal-ekonomik-politik vb. göstergelerde olağanüstü gelişmeler oldukça, sarsılıyor ve savruluyor. Ne bulunduğu yerde kalabiliyor, ne de gittiği yer bakımından bir garanti görüyor. Bu nedenle sürekli yer değiştiriyor ve küçülüyor. Ancak bunu, bilinçli/planlı bir seçim veya yeğleme olmaktan çok, panik biçiminde bir tepki olarak okumak da mümkün.